

film film film film film film film film film film film film film film film film film

Klemm **J**ózsef

A dunai Messiás

A 39. Magyar Filmszemle Arany Orsó díjas filmjéről

Kis híján öt éves előkészületek, tragikus eseményeket sem nélkülöző fordulatok és a körülmények által kikényszerített kétszeri nekifutás után került a moziközönség elé az utóbbi évek egyik legsikeresebb fiatal magyar rendezőjének, Mundruczó Kornélnak *Delta* című alkotása.

A film eredeti koncepciója és a végső megvalósulás közötti lényeges eltérésnek a fő oka az volt, hogy az első változat főszereplője, Bertók Lajos a forgatás közben váratlanul elhunyt. A negyvenéves színész barátaival úszni indult, de eltűnt, és holttestét nem sokkal később a parttól nem messze találták meg. A forgatás ezt követően több mint hét hónapon át szünetelt, és eközben a stáb meg a magyar és külföldi befektetők a film befejezésének lehetséges válfajait elemezték. Voltak olyan ötletek, hogy a hiányzó részeket animációs betétekkel helyettesítik, vagy hogy a történet folytatását visszaemlékezés formájában oldják meg, esetleg torzóként hagyják az egész művet, de végül úgy döntöttek, hogy újraforgatják a teljes anyagot.

A döntést követően a kívülállók számára a fő meglepetés az lett, hogy Mundruczó az új változat főszerepét nem hivatásos színésznek, hanem a Magyarországon is rendkívül népszerű vajdasági magyar hegedűvirtuóznak, Lajkó Félixnek kínálta fel. Noha a rendező több ízben több különböző magyarázatot adott erre a meglepő választásra, a legmeggyőzőbb érvelése talán az volt, mely szerint Bertók Lajos művészi nagyságát egyszerűen nem tudta másik színésszel helyettesíteni. Ezért olyan új arcot és személyt keresett, aki nem hasonló szakmai tudással, hanem inkább ugyanazokkal a nagyszerű emberi tulajdonságokkal rendelkezik, mint elődje, ezek pedig Mundruczó szerint az őszinteség, a nagyvonalúság és az alkotói munka tisztasága.

A főszereplő személyváltása azonban a teljes történet átformálását tette szükségessé, ami a cselekményvezetésben 180 fokos fordulatot eredményezett. Mundruczó szerint ha a Bertók Lajossal forgatott anyag (amelyből egyébként utólag egy másik filmet akar összevágni) a film fekete változatának tekinthető, akkor a Lajkó Félixszel készült variáns a fehér változat lett.

A cselekmény a Duna deltájában játszódik, amely maga is jelképes erővel bír, hisz nemcsak stilizált tér, ahol az események zajlanak, hanem maga is

közvetlenül befolyásolja a hősök jellemét, a társadalmi kapcsolatokat, és ily módon az egész cselekmény alakulását. Az ingoványos, lápos vidék, ahol a folyó több ágra szakad, és a közlekedés szinte kizárólag csónakkal lehetséges, olyan zárt társadalmi közösség kialakulását és egzisztálását eredményezi, amely két civilizáció határán él: az ősi, természetközeli és a nagy változásokat hozó új civilizáció mezsgyéjén. Ez a közties lét azonban, amely fokozatosan leépíti az ősi erkölcsrendszert, de még nem tudja elfogadtatni az új morális normákat, az ösztönök eluralkodásához vezet, amint azt mi, a balkáni létforma szenvedő alanyai oly gyakran magunk is megtapasztaltuk.

Ebbe a fizikai, érzelmi és erkölcsi szempontból is ingoványos talajon egzisztáló közösségbe, a rútak, piszkosak és csúnyák kasztjába tér haza nyugatról a főhős, a magas, szőke, jómódú, Krisztus-alkatú fiatalember (Lajkó Félix), aki a zárt közösség számára a másság kihívását hozza. És bár a balladaszerű homályba burkolt történetből nem derül ki, hogy a tékozló fiúként megtérő hősnek a közösséggel szemben van-e egyéb bűne is, mint az egykori menekülés és a másság, a megtérőt kezdettől fogva ellenséggé kezelik, hiszen az ilyen zárt közösség szempontjából a kitörési kísérlet, a különbözőzés és a kiválás a megmaradást veszélyeztető főbenjáró bűnnek minősül.

A fiú, aki új otthonát, rönkházát a folyó-labirintus egyik ágán, mélyen a vízben akarja felépíteni, egyetlen támogatóra talál: saját húgára (Tóth Orsi), aki a mostohaapa (Gáspár Sándor) tilalma, édesanyjuk (Monori Lili) könnyörgése és a közösség megbotráncozása ellenére a bátyjával való közös életet választja. A szinte édeni bujaságú növényzettel benőtt környezetben a két széplelkű testvérben lassan tiltott szerelem ébred egymás iránt, ami – akár a görög tragédiákban – kiszámítható elbukásuk oka vagy ürügye lesz.

A zárt közösséggel szemben álló, de nem hadakozó, inkább szent türelmet tanúsító főhős krisztusi vonásait helyezi mindinkább előtérbe a

film záró része, amelyben a cölöpház befejezése és felavatása alkalmából rendezett ünnepségre meghívottakat a csendes jövevény kenyérrrel és hallal kínálja, akár a názáreti az őt követőket ama csodás kenyérszaporításkor. A jóllakott és a bortól megrészegülő tömeg azonban az ünneplést kegyetlen, haláltáncszerű rítussal zárja: a suhancok egy csoportja megerőszkolja a lányt, a főhőst pedig – aki a vízen élőkkel ellentétben még úszni sem tud – vízbe fojtja.

A főszerepben színészként debütáló Lajkó Félix teljesítménye váltakozó. Bár testalkatával megfelelő kontrasztot képvisel az alacsony, zömök „bennszülöttekkel” szemben, és arca is emlékeztet a sematikus Krisztus-ábrázolásokra, termete kissé túl puhány, hiányzik belőle az aszkéta szikársága és a közösséggel szembeforduló magányos lázadó belső ereje. Félreértés ne essék: Lajkó alakítása korántsem rossz, távol áll tőle minden pátosz vagy hamis hanghordozás (amihez a rendkívül rövid és szűkszavú párbeszéddek is nyilván hozzásegítettek), néha azonban, főleg a film második felében, éppen az a belső átlényegülés hiányzik belőle, ami a jó színészek játékának jellemzője. Talán ezért tűnik úgy, hogy sorsát, amely nyilvánvalóan a tragikus végkifejlet felé sodorja, egyfajta szomorkás közönnyel fogadja, ahelyett, hogy a görög tragédia hőseihez hasonlóan, tudatosan és dacosan vállalná az elkerülhetetlen bukást, amely erkölcsi diadalának forrása lesz.

Mundruczó kedvenc színésznője, Tóth Orsi, aki a rendező előző kiváló művében, a *Johannában* is nagyot alakított, ezúttal is kiváló: gyermekesen filigrán alkata hatásos ellenpont a zömök és rút őslakosokhoz, valamint magas és testes bátyjához viszonyítva is, visszafogott, de rendkívül kifejező arcjátéka pedig valóban hitelessé teszi szerepformálását. Sikeres partnere ebben az anyát alakító Monori Lili, ami viszont nem mondható el a mostohaapa szerepében megjelenő Gáspár Sándorról. Erőltetett, időnként túljátszott fi-

gurája a legkevésbé hiteles, beleértve a mellékszerepekben felvonuló amatőr színészek egész sorát is.

A film végső, kedvező összehatásához azonban nagymértékben hozzájárult a zenész szerepében is bemutatkozó Lajkó Félix, akinek filmzenéje egyszerűen lenyűgöző, és hegedűművésznk teljesen megérdemelten részesült ezért elismerésben a filmszemlén. A rendező beismerése szerint ez a zene rendhagyó módon készült, hisz a hegedűvirtuóz több órás improvizációját rögzítették hangszalagra és ez, a Duna-delta természetélményéből született eredeti mű később csodálatos egyszerűséggel simul bele a filmbe, olyan sikeresen, hogy a képanyag szerves részévé vált.

A kép és a zene ilyen összhangjához természetesen az operatőr, Erdélyi Mátyás is hozzájárult, akinek kameramozgása szinte a Duna lassú folyásának ritmusát követi, és elkerüli a különlegesen megkapó környezetekben készült filmek gyakori buktatóját, a mesterkélt esztétizáló képbeállítások öncélú sorjázását.

Az említetteken kívül mindenképpen dicséretet érdemel a két hangmérnök, Balázs Gábor és Zányi Tamás munkája is, hisz a hanghatások, a fülsiketítő békakoncerttől a paradicsomi állapotokat idéző madárfüttön keresztül a tájra települő csendet gyengéden aláhúzó folyócsobbanásokig a kép és a zene már említett sikeres összhangjához csatlakozik harmonikusan.

Összegezőként: Mundruczó Kornél *Delta*-ja a gyártást kísérő viszontagságok ellenére értékes és több szempontból figyelemre méltó alkotás, de talán a kétszeri nekifutás vagy a már említett nehezítő körülmények folytán elmarad a szerző korábbi műveinek minősége mögött, mind a letisztult szerkezet, mind pedig a mives kidolgozás szempontjából. A tény, hogy ennek ellenére a 39. Magyar Filmszemle versenyműsorában a *Delta* – többé-kevésbé jogosan – kiérdemelte a legjobb filmnek járó Arany Orsó díjat, arra utal, hogy a magyar filmgyártásban az utóbbi egy évet valószínűleg nem fogjuk a sikeresebb és termékenyebb évek között emlegetni.